

(vaak los van kerkelijke begeleiding) brengen de auteurs in verband met de hunkering van velen naar spiritualiteit, religie en zingeving. Net zoals in het verleden blijken bedevaarten ook nu op te leven bij militaire conflicten en andere als bedreigend ervaren gebeurtenissen.

Sommige bedevaartcultussen trotseren de eeuwen, andere verdwijnen reeds na korte tijd. Tijdsomstandigheden, vaak verschillend van plaats tot plaats, kunnen daarin een grote rol spelen. Dit is vrij duidelijk af te leiden uit de lijst van chronologisch geordende bedevaartplaatsen (Bijlage 2a, 307-319) die ook aangeeft wanneer een cultus desgevallend definitief teloor is gegaan (in het Noorden vaak tijdens de opkomst van de Reformatie). Bijlage 2b (319-324), eveneens chronologisch geordend, herneemt een aantal bedevaartplaatsen uit de voorgaande lijst, namelijk die lokaliteiten waar omstreeks 2000 nog bedevaarders naartoe kwamen. De ongeveer 450 plaatsen die men soms als 'bedevaartplaats' vermeld vindt maar volgens de auteurs dat niet zijn, komen voor in Bijlage 6. (366-377) Over elk van deze 'gediskwalificeerde bedevaartplaatsen' is (zoals over de wél opgenomen culten) bij het Meertens Instituut een documentatiedossier ter inzage. De auteurs hopen dat deze dossiers aanleiding zullen geven voor verder onderzoek, want zij beseffen maar al te goed dat ook na de publicatie van de resultaten van het BiN-project nog lang niet het laatste woord gezegd is over de Nederlandse bedevaartplaatsen. Uitdrukkelijk wijzen zij erop dat er nog veel werk te verrichten valt, onder meer aan de hand van gestructureerde interviewsessies met het oog op de recente geschiedenis van de bedevaartcultuur.

Het grootste aantal bladzijden (99-291) van deel 4 bestaat uit de indices: één voor personen (met functie- en tijdsaanduiding), één voor geografische namen en één voor zaken. Het zaakregister staat bijvoorbeeld toe na te gaan welke abdijen en kloosters bij bedevaarten betrokken waren, in welke lokaliteiten ansichtkaarten verspreid werden, waar heiligdomsvaarten plaatsvonden, welke votiegiften men kende, enz. enz.

Zoveel is duidelijk: deel 4 vormt een totaal onontbeerlijke toegang tot de enorme schat aan cultuurhistorische gegevens die, verspreid over vele honderden lemma's, in het raam van het BiN-project onder de kundige leiding van P. J. Margry en Ch. Caspers is samengebracht ... tenzij de onderzoeker verkiest gebruik te maken van BoL (Bin on Line), een database met de elektronische weergave van het hele boekwerk (<http://www.meertens.nl/-bol/>).

A. K. L. Thijs

G. J. C. Nipper, *18 Eeuwen meten in de Lage Landen* (Zutphen: Walburg pers, 2004, 376 blz., €39,50, ISBN 90 5730 280 2).

Dit boek behandelt het meten en wegen in de Lage Landen tot aan de invoering van het metrieke stelsel in 1816. De aanleiding van de auteur om zich na zijn pensionering aan deze geschiedschrijving te wijden was de ontdekking in het Nationaal Archief van een groot aantal rapporten van de lokale overheden die de situatie beschreven van de ijk van maten en gewichten omstreeks 1809. De auteur vond het bovendien nodig dat er een werk bestond dat aandacht besteedt aan de wijze waarop de maten en gewichten in de Lage Landen zijn ingevoerd. Behalve het Nationaal Archief bleek het Nmi Museum IJkwezen te Delft, dat over een unieke collectie maten, gewichten en meetwerktuigen beschikte, een belangrijke informatiebron. 'Beschikte' in plaats van 'beschikt', want dit museum moest onder druk van bezuinigingen het veld ruimen, welk feit achteraf voor de auteur een derde reden was om onderhavig werk te publiceren.

De aandacht van het boek is geconcentreerd op de Noordelijke Nederlanden en is als volgt

opgebouwd. Eerst is er een hoofdstuk over de Antieke Wereld waarin onder meer het oude Egypte, Babylonië, Griekenland en Rome aan de orde komen en daarna een hoofdstuk over de Middeleeuwen, waarin meerdere Europese landen de revue passeren. De rest van het boek is niet meer chronologisch; elk hoofdstuk behandelt de periode van na de Middeleeuwen tot de invoering van het metrieke stelsel. Voordat vanaf hoofdstuk 5 elke provincie apart wordt besproken, zijn er twee hoofdstukken die daarop inleiden. Hoofdstuk 3 bespreekt de staatkundige situatie en de handel en verder het fenomeen van de stad met diens gilden en wagen. Het vierde hoofdstuk tracht dan een algemeen beeld te geven van de wijze waarop het toezicht op de maten en gewichten was georganiseerd. In de hoofdstukken die aan een provincie zijn gewijd, wordt steeds de kern gevormd door een opsomming van de maten en gewichten die in een betreffende provincie — of in een stad daarbinnen of in een ander deel daarvan — werden gebruikt. De metrieke waarde wordt met een zekere marge van nauwkeurigheid gegeven; er wordt vermeld in welke onderdelen een dergelijke maat of dergelijk gewicht was verdeeld en de bron die is gebruikt. Ook is er, voor zover mogelijk, een namenlijst van de ijkers met de periode waarin zij hun functie uitoefenden. De verdere tekst dient om deze lijsten in hun context te plaatsen: een korte geschiedenis van de betreffende provincie, de organisatie van het bestuur en verdere relevante opmerkingen. Een laatste hoofdstuk is aan België gewijd.

Ik heb veel respect voor de kennis van de auteur over en proef zijn betrokkenheid bij de vroegere maten en gewichten. Het is te merken dat hij in zijn werkzame leven met het ijkwezen te maken heeft gehad. En dat het hem is tegengevallen hoeveel werk het schrijven van een dergelijk precisiewerk was, kan ik me erg goed voorstellen. Hij heeft onschatbaar veel kennis bij elkaar gebracht, waarvoor geldt dat, als hij die taak niet op zich had genomen, deze informatie, tenminste gedeeltelijk, verloren zou zijn gegaan. Wanneer men nu in een oude tekst een onbekende maat of achterhaald gewicht tegenkomt, dan kan het haast niet anders of in dit boek is daarover meer te vinden, waaronder de omrekening in een voor ons bekende maat of recent gewicht. Dan kunnen we ons tenminste een voorstelling maken over de orde van grootte van wat in die bron wordt medegedeeld.

Het boek zal, lijkt mij, onder meer als naslagwerk gaan fungeren, hoewel het daarvoor niet helemaal is toegerust. Een uitgekende index wordt dan gemist, al zie ik wel in dat het maken van zo'n index niet simpel zal zijn, gezien de steeds terugkerende zelfde benamingen voor steeds weer een ander gewicht of een verschillende lengte. Het opzoeken via de inhoudsopgave zal in de meeste gevallen uitkomst brengen.

Het werk is geen academisch geschiedenisboek in de gebruikelijke zin van het woord. Daarvoor is onder meer het notenapparaat te onvolkomen. Verder wordt de staatkundige en economische context uiterst summier geschetst en is er nauwelijks aandacht voor het dynamische karakter daarvan in samenhang met de ontwikkelingen in de maten en de gewichten. De auteur zal ook niet de pretentie hebben gehad om een academisch geschiedenisboek over maten en gewichten te schrijven. Toekomstige gegadigden om dat wel te doen hebben aan dit boek een kostbare informatiebron.

Ida H. Stamhuis

J. Offermans, *De abdij Kloosterrade-Rolduc (1104-1830)* (Rotterdam: Millpress, 2003, 560 blz., €39,90, ISBN 90 5966 017 X).

In 2004 was het 900 jaar geleden dat de abdij Kloosterrade, later bekend als de abdij Rolduc,